

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОВНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ В ТЕХНІЧНИХ ВНЗ

Розглянуто світоглядні і культурологічні розробки сучасної української науки, які можуть бути методологічною відправною точкою дослідження мовно-педагогічного спілкування у вищих навчальних технічних закладах України як феномену культури.

Ключові слова: культура, цінності культури, культурна місія освіти, мовно-педагогічне спілкування, технократизм.

Рассмотрены мировоззренческие и культурологические разработки современной украинской науки, которые могут быть методологической отправной точкой исследования языково-педагогического общения в высших учебных технических заведениях Украины как феномена культуры.

Ключевые слова: культура, ценности культуры, культурная миссия образования, языково-педагогическое общение, технократизм.

The article considers cultural and philosophical developments of modern Ukrainian science, that may become a mythological starting point of the researching of the educational-linguistic communication in higher educational technical establishment of Ukraine like the culture phenomenon.

Key words: culture, cultural values, cultural mission of education, educational-linguistic communication, technocracy.

Мовно-педагогічне спілкування посідає одне з ключових місць в опануванні майбутнім інженером культури. Під його впливом формується цілісна у фаховому і світоглядно-культурному аспектах особистість, яка здатна до входження в найрізноманітніші спільноти, без чого сучасне життя і професійна діяльність неможливі. Для виконання такої місії мовно-педагогічне спілкування у вищих навчальних технічних закладах України має ґрунтуватися на світоглядних і культурологічних засадах з урахуванням не тільки світових тенденцій, але й положеннях, що виникли як із конкретних узагальнень, так і з вимог суперечливого досвіду. Розробка таких засад перебуває на початковому етапі і потребує продовження.

Однією з ключових проблем мовно-педагогічного спілкування у вищих навчальних технічних закладах є питання його культурологічного змісту, що ґрунтується на світоглядних і культурологічних наукових положеннях. Такі положення наявні в джерелах світової науки, зокрема в доповіді для ЮНЕСКО Е. Морена, а також у вітчизняних монографіях та інших дослідженнях. У них у різних аспектах розглянуто проблеми дослідницької методології стосовно явищ спілкування у вищій освіті як феномені культури (М. В. Дяченка, В. Г. Кременя, С. О. Заветного, Т. В. Фінікова. і культурної місії вищої школи (В. М. Шейка. Водночас слід зазначити, що питання

культурної спрямованості вищої технічної освіти розглядаються в основному з позицій методики, що обмежує можливості досліджень культурологічного змісту мовно-педагогічного спілкування у вищих технічних навчальних закладах. Зважаючи на це, доцільно виявити, дослідити й усвідомити, з огляду на суперечливу практику України, вітчизняні наукові розробки.

Мета статті — використовуючи здобутки наукової думки України, розкрити методологічні засади факторів впливу на мовно-педагогічне спілкування у вищих навчальних технічних закладах як на феномен культури.

У Великій Хартії Університетів наголошується, що «майбутнє людства значною мірою залежить від культурного, наукового і технічного розвитку, зосередженого в центрах культури, знання і досліджень, якими є справжні університети» [1, с. 12]. Розвиток вищої технічної освіти в Україні відбувається на засадах університетського рівня. А це означає, що і в цій сфері освіти слід виходити із положень вітчизняної світоглядної і культурологічної думки, незважаючи на те, яким є університет за фаховою спрямованістю, університетотворюючий аспект у ньому — обов'язкова культурна компонента [4]. Саме в цьому аспекті слід розглядати і проблему мовно-педагогічного спілкування у вищих навчальних технічних закладах.

Виходячи зі світоглядних розробок вітчизняних науковців стосовно питань спілкування, згідно з якими воно є засобом реалізації буття людей на засадах взаємної зацікавленості, що сприяє взаємному збагаченню суб'єктів спілкування і творення ними один одного [5, с. 37-42], можна визначити зміст мовно-педагогічного спілкування як феномену культури. Під ним розуміється процес взаємозв'язку і взаємодії засобами мови викладача і студента, під час якого відбувається такий обмін знаннями, діяльністю, інформацією, досвідом, здібностями, уміннями і навичками, а також результатами діяльності, який веде до становлення або зміни в системах особистої культури учасників спілкування. Зрозуміти культурологічне значення мовно-педагогічного спілкування у вищих навчальних технічних закладах можливо лише за умови розуміння культурної місії вищої освіти.

Першим напрямом у змісті місії є культурне забезпечення реалізації освітнього потенціалу особистості. Освіта — це спосіб життя, який у відкритому світі, де майбутнє не може бути з точністю визначене, тобто в ситуації постійного вибору і пошуку, уможливорює віднайдення найоптимальніших рішень щодо умов, які змінюються.

Відповідно до цього освіта за своєю природою є багатофункціональною і виконує соціальну, економічну і культурну функції, зміст яких — поєднання сіх аспектів культури для того, щоб на цих засадах сформувавати систему цінностей, яка забезпечує соціально-професійні й загальнокультурні передумови самореалізації особистості, котра

долучена до креативної діяльній системи суспільства. Культурна місія під цим кутом зору полягає в тому, що через освітню діяльність, яка має своєю метою змінити в сучасних умовах настанови і моделі поведінки індивідів, тобто через передачу нових знань, здійснити перехід від концепції функціональної підготовки фахівця до концепції розвитку особистості. Нова концепція передбачає інтелектуально і культурно індивідуалізований характер освіти, що дозволяє зважати на можливості кожної конкретної особистості та сприяти її самореалізації. Досягти цього можна завдяки інтелектуальному і культурному розвитку на основі залучення її до різноманітної доцільної діяльності в різних галузях знання й активності в різних сферах культури [8, с. 268–277].

Кінцевим результатом такої місії технічної освіти є формування особистості, яка вже стає реальністю і якій належить майбутнє. Це так звані «люди, що розвиваються». Глибинним джерелом подібного саморозвитку, оскільки йдеться про розвиток фахівця, може бути лише культура в широкому розумінні цього поняття. Існування такого аспекту не можна забезпечити лише індивідуальними зусиллями людини, оскільки індивідуальне завжди реалізується в межах певного культурного середовища. Зважаючи на це, сучасна парадигма освіти виходить з того, що культурне середовище для кожного суб'єкта освітнього процесу має різні виміри і є: а) культурним середовищем навчання і викладання, що сформоване за допомогою культуромістких технологій; б) культурним середовищем власної активної навчальної діяльності; в) мультикультурним простором освіти під час перебування в освітньому закладі; г) середовищем культурної самодіяльності в усіх її індивідуальних і культурних формах; д) культурним середовищем зон саморозвитку особистості [8, с. 298–299]. Забезпечення оптимальних співвідношень усіх рівнів культурного середовища з метою формування гармонійно розвинутого фахівця — один із напрямів культурної місії вищої технічної освіти.

Становлення гармонійно розвинутого фахівця з вищою освітою та здатність до саморозвитку не є самоціллю. Інший напрям місії культури в системі вищої освіти, зокрема і технічної, полягає в тому, щоб сформувати фахівця з креативною культурною спрямованістю. Ця вимога зумовлена культурологічною природою інженерної діяльності, зрозуміти яку дозволяють світоглядні та культурологічні здобутки, що в узагальненій формі мають такий вигляд [7, с. 88–89, 109–110, 185–189].

Перше. Культура існує як така іманентна природа людини, завдяки якій вона може розпредмечувати навколишній світ і упредмечувати себе в культурі. Звідси й істинне розуміння людини в усіх її проявах можливе лише в певній культурі.

Друге. Творці сучасної матеріальної культури виробляють засоби не стільки вітального, скільки соціального і культурного існування людей. Це означає, що продукт матеріальної культури орієнтований на певний стан суспільства і культури в цілому. Щоб задовольнити потребу в здійсненні такої орієнтації, творець матеріальної культури неминуче повинен мати необхідні культурні якості, формування яких і є місією вищої технічної освіти. Таким чином, індустріальна парадигма при створенні предметів матеріальної культури характеризувалася домінуванням фази виробництва, сучасна інформаційна парадигма орієнтується переважно на обслуговування, щоб за допомогою матеріального виробництва задовольнити в першу чергу ціннісні й естетичні потреби споживачів. Така переорієнтація, коли ключовими вимогами фактично стають вимоги культури, неможлива без розширення культурного діапазону тих можливостей, які повинен забезпечувати креативний аспект інженерно-технічного працівника. Це теж є освітньою місією забезпечення культурної креативності майбутнього інженера як учасника створення матеріальної культури.

Третє. У цивілізованому світі освіта — головна системостворююча структура, яка забезпечує розширене відтворення креативного інтелектуального і культурного потенціалу. Культурна місія вищої технічної освіти у зв'язку з цим полягає в тому, щоб забезпечувати наперед якісний аспект розширеного відтворення цього потенціалу.

У сучасних соціально-економічних і культурних умовах нового вирішення потребує протиріччя, що завжди існувало між фундаментальною освітою і професійним навчанням. Орієнтація на вузьких професіоналів відбиває рівень розуміння соціальної і культурної захищеності особистості в попередні десятиліття. Реально захищеною в новій ситуації може бути лише широкоосвічена людина, котра здатна гнучко перебудувати напрям і зміст своєї діяльності у зв'язку зі зміною технологій, суспільних і культурних вимог. Слід зважати й на те, що в умовах глобалізації фахівець інженерного рівня тією або іншою мірою ґрунтується не лише на економічних, але й інтелектуальних та культурних і духовних можливостях усього світового співтовариства, а відтак — бере участь у вирішенні його проблем. Суспільна і культурологічна думка виділяє дві основні їх групи. Перша — проблеми розвитку людської цивілізації, сучасний етап якої характеризується серйозними кризами — економічною, екологічною, інформаційною, а також різким загостренням національних і соціальних конфліктів у багатьох регіонах світу. Друга група — це проблеми, пов'язані з особливостями людей, оскільки інструментарій і характер їх мислення набули планетарних масштабів і містять у собі й надзвичайні можливості й небачені загрози. Фундаментальні передумови вирішення обох груп проблем великою мірою визначаються нині і визначатимуться в майбутньому насамперед рівнем освіченості та духовної культури творців культури матеріальної.

Необхідність вирішення як інтерсоціальних проблем людства, так і нагальних проблем особистості приводить до ідеї фундаменталізації освіти, продуктом якої є інтегроване знання [8, с. 240–250]. У системі вищої технічної освіти поняття фундаменталізації освіти є, з точки зору її культурної місії, одним з ключових, оскільки саме воно відбиває в синтетичній формі фаховий і культурний рівні представника технічної професії. З культурологічної точки зору, вона є освітнім джерелом гуманізації вищої технічної освіти, яка, як і будь-яка освітня система, вирішує подвійну проблему фахового і культурного зростання через розкриття суті опанованих наук [7, с. 4–5].

У реалізації культурної місії вищої технічної освіти, як і будь-якої освітньої системи взагалі, важливе місце належить мовно-педагогічному спілкуванню, оскільки воно в межах вищих навчальних закладів є формою особистісного механізму взаємного культурного впливу, без якого становлення культури особистості відповідно з місією вищої освіти неможливе в принципі. Роль такого взаємного впливу полягає головним чином у тому, що мовно-педагогічне спілкування з позицій різних аспектів культури розкриває зміст і значимість освітніх досягнень, які закріплюються саме в процесі спілкування. «Світ керує життєдіяльністю людини через культуру. Визначальна функція культури полягає у формуванні значимого для конкретної людини й інших людей. Звідси ядром людини може бути лише значимість: значення для неї навколишнього світу, людей, предметів і власної життєдіяльності виявляє її справжню суть» [7, с. 110].

На основі порівняльного аналізу, з одного боку, загальних світоглядних засад мовно-педагогічного спілкування і культурологічних аспектів місії вищої технічної освіти, що сформульовані науковцями України, а з іншого — розробок світової науки можна дійти висновку, що наукова думка України рухається в напрямі світової науки. Це надає підстави завдання стосовно вищої освіти, які сформульовані в розробках для ЮНЕСКО, розглядати як стратегічний аспект вирішення культурологічних проблем вищої освіти, що мають фундаментальне значення і для вищої технічної освіти України. З культурологічної точки зору, основні напрями завдань зводяться до таких положень [3].

З позицій культури мислення невідкладними завданнями є: а) опанування таких принципів належного пізнання, як контекстуальність пізнання культурних явищ і розуміння його фундаментального характеру багатовимірності підходів та складності будь-якого явища, яким би воно не здавалося простим на перший погляд; б) подолання сліпоти розуму, пов'язаних з нею помилок та ілюзій через долання хибних ментальних думок, різного роду оман, джерелом яких є егоцентризм, а також хибі особистості.

Стосовно гуманітарних культурологічних аспектів такими завданнями є: а) розуміння людських умов, яке в узагальненій формі

потребує передусім визначення місця людини в усіх сферах буття, розуміння людського в бутті людини; б) культивування взаєморозуміння з тим, щоб воно стало визначальною ознакою культури особистості, пам'ятаючи, що жоден технічний засіб зв'язку, починаючи з телефону і закінчуючи Інтернетом, не забезпечує розуміння; у забезпеченні взаєморозуміння, яке є формою мистецтва жити на засадах безкорисливого розуміння, полягає, власне, духовна місія освіти; в) засвоювати етику людського роду, яка передбачає усвідомлену й освічену рішучість особистості в таких напрямках: розвивати гуманність у нас самих і в нашій особистій свідомості, працювати для гуманізації людства, втілювати в життя планетарну єдність у різноманітності, поважати інших, розвивати етику розуміння й етику солідарності, навчати етики людського роду всіма доступними, з точки зору культури, засобами.

Культурно-прогностичні аспекти завдань передбачають: а) усвідомлення свого існування, оскільки сучасна ера є планетарною, таке усвідомлення у сфері освіти має реалізуватися завдяки здобуттю знань та опануванню інструментарію планетарного характеру, найяскравішим вираженням яких є Інтернет; б) усунення невизначеностей. Сфера освіти особливо акцентує увагу на таких невизначеностях:

- ментальна, що виникає в процесі змін і реконструкцій, які супроводжують пізнання і культурне буття людини;
- логічна, зумовлена існуванням таких суперечностей, стосовно яких поки що немає відповіді;
- раціональна, яка виникає за умов, коли процес пізнання і культурологічного підходу до нього не підтримує свого самокритичного аспекту і перетворюється в поверхову раціоналізацію;
- особистісна, оскільки неможливо повністю усвідомити те, що відбувається в процесі пізнання культурних здобутків конкретної людини як унікальної особистості.

Зважаючи на тенденції змін, що відбуваються у світі, і ситуацію в культурно-освітньому просторі України та в її вищій освіті, вітчизняні науковці пропонують відповідні методи їх дослідження [2, с. 4–5; 6, с. 42–47].

Перш за все, це метод, що являє собою системний циклічно-генетичний підхід, який виник під час дослідження проблем вищої освіти, культури і життя взагалі та який ґрунтується на закономірностях спіралеподібної динаміки, тобто збереження і збагачення спадкового ядра (генотипу) будь-якої системи і відбору та розвитку спадкових змін під час її переходу в якісно новий стан. Адже явища, з якими має справу людина, дані їй як певний результат і стосовно них сформована системна цілісність, пізнання полягають у дешифруванні цієї цілісності та виявленні динаміки її елементів. Далі дослідник немовби «по спіралі» знову повертається до осягнення

цілого на основі попереднього досвіду, при цьому на новому витку «спіралі» загадковість світу і поле досліджень стають ще глибшими і неосяжними. Ключове значення для дослідження культурологічних процесів в освіті має комунікаційно-освітній метод, який враховує здобутки всіх форм і етапів розвитку культурно зумовленого спілкування, комунікаційних технологій і засобів (виникнення мови як засобу спілкування, поширення книгодрукування, використання книг, його продуктів як ключового інформаційного джерела, використання радіо, телефону, телеграфу, телебачення, винайдення і використання інтертехнологій як нового джерела інформації та її розуміння в інформаційному суспільстві). Зважаючи на культурно-освітню ситуацію в Україні, слід привернути увагу до етнологічно-освітнього методу, зокрема вивчення й урахування особливостей розвитку культури й освіти певного народу, специфіки їх форм, а особливо змісту та творчого застосування культурних і освітніх надбань. Визначає особливості сучасного мислення й метод критичного культурно-освітнього мислення, що базується на цивілізаційному та гуманістичному принципах, під кутом зору яких розглядаються всі проблеми вищої освіти в цілому та її конкретні розгалуження і формується бачення методів вирішення їх численних завдань.

Розгляд сучасної української наукової думки як теоретичного джерела дослідження культурологічних аспектів мовно-педагогічного спілкування у вищих навчальних технічних закладах дозволив дійти принципових висновків. По-перше, розробка нею глибинних світоглядних проблем, зокрема креативних аспектів матеріальної культури, зумовлює новий підхід. По-друге, сукупність дослідницьких розробок стосовно культурологічної складової вищої освіти, здійснених українською науковою думкою, можуть стати методологічною базою розуміння культурної місії вищої технічної освіти, що є глибинною основою змістовності мовно-педагогічного спілкування. По-третє, українська наукова думка стосовно питань розвитку культурологічної складової вищої освіти і технічної освіти як її ланки, розвивається відповідно до напрямів і проблем світової наукової думки, що в умовах глобалізації і посилення ролі в ній науки має далекосяжне стратегічне значення.

Список літератури

1. Велика Хартія Університетів // Академічні свободи, університетська автономія та освіта для сталого розвитку. Мовою документів. — Миколаїв : Вид. ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. — С. 12–14
2. Дяченко М. В. Магія пізнання : Нариси-есе / М. В. Дяченко. — Х. : Майдан, 2010. — 216 с.
3. Морен Едгар. Образование в будущем: семь неотложных задач : пер. с фр. / Эдгар Морен // Синергетическая парадигма. Синергетика образования. — М. : Прогресс-Традиция. — С. 24–96

4. Попович М. Модель сучасного університету / М. Попович // Покликання університету : зб. наук. пр. / відп. ред. О. Гомілко. — К. : РІА «ЯНКО»; «ВЕСЕЛКА», 2005. — С. 16–19
5. Філософія спілкування / В. Г. Кремень [та ін]. — Х. : ХНТУСТГ ім. П. Василенка, 2011. — 440 с.
6. Фініков Т. В. Сучасна вища освіта : світові тенденції і Україна / Т. В. Фініков. — К. : Таксон, 2002. — 176 с. — (Сер. : Вища освіта в сучасному світі).
7. Шейко В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець ХІХ — початок ХХІ століття). У 2 т. Т.1 : моногр. / В. М. Шейко. — Х. : Основа, 2001. — 520 с.
8. Шейко В. М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець ХІХ — початок ХХІ століття). У 2 т. Т. 2 : моногр. / В. М. Шейко. — Х. : Основа, 2001. — 400 с.

Надійшла до редколегії 24.09.2012 р.